

ՏԱՃԿԱՀԱՅ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐԸ ՌՈՒՍ ՏԱՃԿԱԿԱՆ

ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ ԸՆԹԱՅՔՈՒՄ*)

Բ.

Ռուս-Տաճկական պատերազմի պատճառով սահմանա-
մերձ հայերի գրութիւնը հետզհետէ անտանելի դարձաւ,
իսկ երկրի ներսի տաճկահայերի գրութիւնը աւելի քան
սոսկալի էին՝ շնորհիւ Տաճիկ կառավարութեան ճշուժներէ:
Մի կողմից Տաճիկ կառավարութիւնը համարեա փոքր ինչ
աշխատանքի ընդունակ տղամարդկանց պատերազմի դաշտն
էր քշում, և միւս կողմից պատերազմի պատճառով բոլոր
հայ գիւղերը թալանում, տանելով բոլոր ուտեստի պաշարը
և անասունների կերը, փոխարէնը լոկ խոստումներ անե-
լով՝ որ իբր պէտք է վերադարձնի վճարը: Պատերազմի
պատճառով Սարիղամիշի կողմերից, Քեօֆրիքոյի ուղղու-
թեամբ, Արդուինի, Արդահանի, Օլթիի և շրջակայ գիւղերի
հայ ազգաբնակութիւնը՝ յանկարծակի գալով, համարեա
թողնում են ամեն բան և իրենց կեանքը փրկելու համար
փախչում են Կովկասի այլ ապահով քաղաքները: Վեհափառ
Հայրապետն, տեսնելով իւր զաւակների թշուառ գրու-
թիւնը, բարեհաճեց նոյեմբերի 7-ին № 1719 գրութեամբ
դիմել Կովկասի Տ. Փոխարքային և խնդրել թոյլտուութիւն
ժողովարարութեան՝ որ կարողանայ տեղական մարմինների
միջոցով օգնութեան հասնել փախստական հայ թշուառ-
ներին: Ժողովարարութեան թոյլտուութիւնը ստանալով՝
Վեհափառ Հայրապետն սրբատառ կոնդակներով, յանուն
թեմակալ Առաջնորդների, պատուիրեց շուտով կազմա-
կերպել ամեն տեղ «Նղբայրական օգնութեան Յանձնաժո-
ղովներ», նուիրատուութիւններ ժողովել փախստական հա-
յերին պատսպարելու և կերակրելու: Մինչ հազիւ հնարա-
ւորութիւն էին փնտռում պատսպարելու և կերակրելու

*) Տես «Արարատ» Փետրուար-Մարտ էջ 138—149.

Սարիղամիշի կողմի փախստական հայերին՝ դեկտեմբերի 20—22 լուր ստացուեց՝ որ Ռուս զօրքի նահանջի պատճառով Ալաշկերտի հսկմի մարդջ հայութիւնը, Սալմաստի, Խոյի և Թավրիզի հայերը փախչում և գալիս են դէպի Երևանեան նահանգը։ Կարիքը չափազանց մեծ էր, անհրաժեշտ էր շուտափոյթ կազմակերպել ս. էջմիածնում, Երևանում, Հին Նախիջևանում «Եղբայրական օգնութեան» գործը։ Անմիջապէս Վեհափառ Հայրապետի հրամանով Դիւանը հեռագրներով դիմեց Կովկասի և Ռուսաստանի հայ ժողովրդին, խնդրելով շուտափոյթ դրամական օգնութիւն, որպէսզի հնարաւոր լինի տասնեակ հազարաւոր թշուառ հայ փախստականներին կերակրել։ Վեհափառի կոնդակով*), դեկտ. 28 № 1990, ս. էջմիածնում կազմուեց «Եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողով» հետեւալ միաբաններից, Տ. Տ. Եփրեմ, Բագրատ, Մատթէոս եպիսկոպոսներ և Տ. Տ. Գարեգին, Բարգէն, Վրթանէս վարդապետներ։

Այս Յանձնաժողովին Վեհափառը յիշեալ կոնդակով պատուիրեց շուտով խնամել և բժշկական օգնութիւն հասցնել դժբախտ փախստականներին, մանրամասն տեղեկութիւններ ժողովել նրանց դրութեան մասին, բանակցել միւս քաղաքների «Եղբայրական օգնութեան Յանձնաժողովների» հետ գաղթականների օգնութեան գործը աւելի կանոնաւորելու և օգտակար դարձնելու և այլն։ Նախ քան գաղթականների գալը՝ Վեհափառի հրամանով Երևանի—փոխ—թեմակալ Տ. Խորէն եպիսկոպոսը գնաց Իգդիր, կազմակերպեց այնտեղ «Եղբայրական օգնութեան Յանձնաժողով» կարգադրութիւններ անելով՝ ընդունել և խնամել եկող գաղթականներին։

Երբ փախստական—գաղթական տաճկահայերի հոսանքը սկսուեց՝ Վեհափառի հրամանով Իգդիր ուղարկուեց Տ. Գարեգին վարդապետը՝ տեղական Յանձնաժողովի հետ ընդունելու և պատասպարելու թշուառ գաղթականներին և կազմակերպելու նրանց փոխադրութեան գործը, իսկ Տ. Ա.

*) Տես «Արարատ» Յունուարի համարը 1915 թ.

ըխտակէս վարդապետն էլ գնաց Մարգարա գիւղը՝ Արաքսի եզերքը, այնտեղ մնունդ մատակարարելու եկող գաղթականներին և ճանապարհելու ս. Էջմիածին. իբրեւ օգնականներ Մարգարա գնացին Մարգարապատի գործակալն և Ճեմարանի ուսանողները:

Դեկտ. 26-ին ս. Էջմիածին հասաւ գաղթականներէ մեծ հոսանքը: Գրիշն անգօր է նկարագրել այն սրտաճմլիկ տեսարանը՝ որ պատկերանում էր մեր առաջ, առանց արտասուքի չէր կարելի տեսնել մեր թշուառ եղբայրներին ու քոյրերին: Թէ ճանապարհին ինչ նեղութիւններ են կրել և ինչպէս են գաղթել՝ կարնոյ շրջանի վարժարանաց Տնօրէն Ա. Պապաշանեան արդէն նկարագրել է*): Յուրտը, քաղցը, յոգնածութիւնն, բարոյական տանջանքները միանգամայն ճնշել և կենդանի մեռածներ էին դարձրել թշուառ տաճկահայերին: Բառիս բուն նշանակութեամբ ընդարմացել էին խեղճերը և նոյն խել չէին կարողանում խօսել ու հասկանալ իրենց ուղղած հարցերը: Մայրը իւր երկու երեք օրուայ մեռած երեխային է շալակել բերել, չէ ուղում հաւատալ՝ որ նա մեռած է, յոյս ունի տաքացնելով վերստին կեանք տալ և կենդանացնել: Դժբախտ երեխաները կորցրել են իրենց ծնողներին, գուցէ և անգարձ, ամուսինն իւր կնոջ, ծնողներն իրենց զաւակներին՝ մի խօսքով գուլումի աշխարհից են փախել և ով կարողացել է՝ իրեն ազատել է: Ախ, այն աղաղակները, այն հեծկըլտոցը ու արտասուքները, որ թշուառ մայրերը թափում էին, երբ, տաք սենեակում փոքր ինչ տաքանալով, յիշում էին իրենց կորցրած զաւակներին ու ամուսիններին: Հետզհետէ թշուառ գաղթականները տեղաւորուեցին Մայր Աթոռի երկու ընդարձակ սեղանատներում, կից սենեակներում, վանքի ագարակում, գիւղի գալոցական շէնքերում, Զօրանոցի սենեակներում: Յանձնաժողովի անդամները մի կողմից հաց էին մատակարարում, տաք կերակուր, թէյ տալիս և երկու երեք օր հանգստանալուց ու

*) Տես «Արարատ» Փետրուար-Մարտ 1915 թ. էջ 150—169.

տաք շորեր տալուց յետոյ՝ նրանց ճանապարհում էին էջմիածնի գաւառի հայաբնակ գիւղերը, Սարգարապատի կողմերը և Երևան։ Դեկտեմբերի 26-ից մինչև Յունուարի 10-ը գաղթականների հոսանքը չափազանց մեծ էր, իսկ հետգհետէ քիչ քիչ պակսում է՝ սակայն մինչև Փետրուարի 20-ը համարեա չէ կտրուել գաղթականների հոսանքը, ամեն օր գալիս էին։ Վերջին օրերի գաղթականները աւելի Իգդիրից և շրջակայքից էին, այդ կողմերը հնարաւոր չլինելով մնալ՝ գալիս էին դէպի էջմիածնի կողմերը։ Մինչև Յունուարի 1-ը գաղթականների թիւը 7—8000 հասաւ։ Դեկտեմբերի 29-ից մինչև յունուարի 10-ը միջին թուով օրական ս. էջմիածնում կիրակրւում էին 6500—7000 հոգի, իսկ փախստական-գաղթականներ այդ ժամանակաշրջանում էջմիածնում եղել են մօտ 15000 հոգի։ Հետգհետէ գաղթականներին Յանձնաժողովը ուղարկեց շրջակայ գիւղերը և Երևան։ էջմիածնում մնացին մօտ 1000 հոգի, որոնց խնամատարութեան հոգսն էլ շարունակւում է մինչև այժմ։

Յանձնաժողովը գաղթականներին բժշկական օգնութիւն էր ցոյց տալիս Երևանից հրաւիրուած ամերիկական կրթութեամբ բժիշկ Օգսէնտ Տէր Յարութիւնեանի և տաճկական զօրքից գերուած հայ բժիշկներ պ. Յովսէփեանի և Բլբուլեանի միջոցով։ Իսկ Փետրուարի 13-ին 25 մահճակալով գաղթականների համար յատուկ հիւանդանոց բացուեց՝ ղեկավարութեամբ բժիշկ Օգսէնտ Տէր Յարութիւնեանի, իսկ Բագուի կուլտուրական Ընկերութեան ծախսով երկրորդ հիւանդանոց ևս բացւում է բժիշկ Թաշճեանի ղեկավարութեամբ։ Վաղարշապատի ծխական դպրոցի մանկավարժական ժողովի ջանքերով գաղթական երեխաներից 60—70 հոգի կէս օրից յետոյ գրադիրտութիւն են սովորում։ էջմիածնի Յանձնաժողովը սիրով հոգւում է այդ երեխաների թէ դասական պիտոյքները և թէ հագուստն ու սնունդը։

Գիւղերն ուղարկուած գաղթականներին տեղական գիւղացիները, նախ քան էջմիածնի Յանձնաժողովի օգ-

նութեան հասնելը դրամով և ալիւրով, պահպանում էին իրենց միջոցներով և թշուառ փախստականներին պատասպարում իրենց տներում: Այդ տեսակէտից մեծ է տեղական գիւղացիների արած օգնութիւնը իրենց խեղճ եղբայրներին ու քոյրերին: Բայց որովհետեւ առանց այն էլ կարօտ գիւղացիները չէին կարող երկար ժամանակ օգնել գաղթականներին՝ էջմիածնի Յանձնաժողովի ջանքերով բոլոր գիւղերում եղբայրական օգնութեան տեղական հոգաբարձուներ ընտրուեցին, որոնց միջոցով և օգնութեան գործը գաղթականներին, էջմիածնի Յանձնաժողովի կողմից, կանոնաւորուեց:

Դրամական օգնութիւնն էլ զանազան քաղաքներից, պէտք է ասել, գոհացուցիչ էր: Վեհափառ Կաթողիկոսի հայրական հեղինակաւոր կոչին ամեն հայաշատ քաղաքներից արձագանք տուին և ամեն տեղից շտապում էին իրենց բարոյական պարտքը կատարել ու դրամական օժանդակութիւն ուղարկել գաղթականների համար: Այլ տեղերից, ինչպէս Մոսկուայի Կանանց Ընկերութիւնից, ուղարկում էին պատրաստի հագուստներ գաղթականների համար: Ուղարկեցին շաքար, թէյ, սապոն և հին շորեր: Իրենց առատ նուիրաբերութեամբ աչքի էին ընկնում Մոսկուայի, Պետրոգրադի և Նոր-Նախիջևանի հայութիւնը՝ յանձին տեղական «Յանձնաժողովների Եղբայրական Օգնութեան»: «Արարատ»ում հետզհետէ կը տպենք նուիրատուների ցուցակը և նուիրած գումարների հաշիւը:

Առանձին գնահատելի է Ռուս հասարակութեան և Ռուսաց մամուլի ջերմ վերաբերմունքը դէպի հայ թշուառ գաղթականները: Մայրաքաղաքների և զանազան տեղերի Ռուս մամուլը առանձին յօդուածներ նուիրեց՝ դարձնելով թշուառ գաղթականների վրայ ընթերցողների ուշադրութիւնը: Պետրոգրադում նախագահութեամբ քաղաքագլուխ Կոմս Տօլստոյի կազմուեց մի յատուկ Յանձնաժողով՝ բաղկացած Մայրաքաղաքի յայտնի աչքի ընկնող գործիչներից: Յանձնաժողովը հրատարակեց կոչ, որը բերում ենք

այստեղ, ծանօթացնելու Ռուս ակադեմիայի մարդկանց զգացումներին մեր հայ գաղթականների նկատմամբ:

«Հազարաւոր հայեր՝ ծերունիներ, կանայք և երեխաներ տանջուած են իրանց վաղեմի թշնամիների — թիւրքերի վրէժից, կողոպուտից և բռնութիւնից: Բռնի մահի ահարկու ուրուականը, բազմապիսի տանջանքները, լաւագոյն դէպքում լիակատար աւերածութիւնը՝ ստիպեց նրանց թիւրքաց արշաւանքի ժամանակ թողնել իրենց բնակավայրը, թոյլ հտալով վերցնել և տանել իրանց գոյքը: Մուրացիկներ և մերկ են դարձել նրանք և ոչ մի տեղից օգնութեան յոյս չունին: Նրանց ամուսինները և եղբայրները մասամբ ընկել են թիւրքերի ձեռքով, մասամբ մտել են կամաւորների խմբերի շարքը և կուռւած են բռնակալների դէմ:

«Մենք չենք կարող մեր օգնութիւնը փնտրող մեր եղբայրներին, դաժան պատերազմի անմեղ զոհերին, մերժել:

«Մենք չպէտք է թոյլ տանք, որպէսզի կանայք, երեխաները և ծերերը, հին կոլտնւրական քրիստոնէայ ժողովրդի սրբիւն, կործանուեն սովից ու սրտից:

«Մենք պարտաւոր ենք օգնել նրանց:

«Նրանց մերձաւոր ցեղակիցները արել են և անում են ամենը, ինչ կարող են: Բայց կարիքը մեծ է և աճում է իւրաքանչիւր օր: Ժամանակը չէ ներում: Պետրոգրադի քաղաքացիներ, ցոյց տուէք բարոյական և նիւթական աջակցութիւն մեր եղբայրներին:

«Բարձրացրէք նրանց ոգին, թոյլ մի տաք, որ նրանց տանջուած սրտերի մէջ ապաստան գտնի յուսահատութիւնը, ջերմացրէք մրսոգններին, հագցրէք մերկերին, կերակրեցէք քաղցածներին:

«Թող Մեծն Ռուսաստանը մի աւելորդ անգամ ապացուցի, որ իր սիրառաս և քնքոյշ սիրտը, որ բոլոր ժողովուրդներին, որոնք ապրում են իր սահմաններում, բերում է սէր և խաղաղութիւն, ուրախ և բարեկամական օգնութեան ձեռք է մեկնում նրանց, այս ծանր օրերին»:

Այս կոչի տակ ստորագրել են՝ Պետրոգրադի քաղաքագլուխ կոմս Ի. Ի. Տօլստոյ, Պետական Խորհրդի անդամներ՝ Ն. Ս. Տադանցեւ, Ա. Վ. Վասիլեւ, Ն. Ս. Աւդալով, Պետակ. Դումայի անդամներ՝ Ի. Ն. Եֆրեմով, Ե. Ն. Կովալեւսկի, Պ. Ն. Միլիւկով, Ա. Ի. Շինգարեւ, ակադեմիկ՝ Ն. Եւ. Մարր, պրօֆեսսորներ՝ Մ. Ի. Բօստովցեւ, Ա. Ա. Լիխաչեւ, Կ. Պօլսի ռուսական դեսպանատան առաջին թարգման Ա. Ա. Մանդէլշտամ, և ուրիշներ:

Պետրոգրադի վերոյիշեալ պատկառելի Յանձնաժողովը Մարտի 7-ին, 8-ին և 9-ին աջակցութեամբ տեղական Հայկական Յանձնաժողովի կազմակերպեց Մայրաքաղաքում մի ընդարձակ ժողովարարութիւն, և ինչպէս հաղորդում է «Մշակ»ի թղթակիցը*) այդ երեք օրերը Պետրոգրադում իսկապէս Հայկական օրեր էին։ Համարեա ամբողջ ուռու հասարակութիւնը այդ երեք օրուայ մէջ առանձին համակրութեամբ վերաբերուելով դէպի թշուառ հայ փախստականները, ոչինչ չեն խնայել և իւրաքանչիւրն ըստ կարողութեան մասնակցել է։ Ժողովարարութիւնից յետոյ գոյացել է 77 հազար ուրլի, որպիսի գումարը փոխադրուել է Վեհափառ Հայրապետի անունով, իսկ քաղաքային Դուման էլ փոխադրել է 47 հազար. նոյնպէս ուղարկել են մեծ քանակութեամբ հագուստեղէն։

Էջմիածնի «Եղբայրական Օգնութեան Գլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողովը» կամենալով այլ տեղերի գաղթականների մասին տեղեկութիւններ ունենալ, բացի գրաւոր զեկուցումներ ստանալուց մի քանի տեղերից, Վեհափառի հրամանով ուղարկել է Տ. Մատթէոս եպիսկոպոսին Հին Նախիջևան, իսկ Տ. Բաբգէն վարդապետին էլ Իգդիր, որպէսզի անձամբ տեսնեն գաղթականների դրութիւնը, թէ ինչպէս են պահպանում տեղական Յանձնաժողովների կողմից։ Երկուսն էլ վերադառնալով՝ իրենց մանրամասն զեկուցումներն են ներկայացրել Վեհափառ Հայրապետին։

Փախստական-գաղթականներին գիւղերում խնամելու և կերակրելու գործի կազմակերպութիւնը կանոնաւորելու համար յունուարի 24-ին Նորին Վեհափառութեան հրա-

*) Մշակ № 58:

մանով Վեհարանում կայացաւ ս. Էջմիածնի Եղբայրական Օգնութեան Գլխաւոր Կարգադիր Յանձնաժողովի նիստը, մասնակցութեամբ Երևանի թեմական Յանձնաժողովի ներկայացուցիչների: Օրակարգի խնդիրներն էին՝

1. Գաղթական-փախստականներին գիւղերում խնամելու և կերակրելու գործի կազմակերպութիւնը.

2. Վիճակագրութեան միաձև և միաժամանակ կազմելու անհրաժեշտութիւնը և այս կարևոր գործի կազմակերպութիւնը:

3. Գաղթականներին հագուստեղէն և անկողին կանոնաւորապէս բաժանելու խնդիրը.

4. Ամենայն տեղ բժշկական օգնութիւն կազմակերպելու խնդիրը.

5. Գաղթականների առողջապահական պայմանների, մաքրութեան և բաղանիքի խնդիրը.

6. Որբանոցներ և առհասարակ անտէր ու չքաւոր երեխաներին խնամելու և ուսում տալու խնդիրը.

7. Աշխատանքի ընդունակների համար գործ և աշխատանք կազմակերպելը.

8. Տաճկա-Հայաստանի և Պարսկաստանի գաղթական-փախստականների պսակուածների, ծնուածների և մեռածների համար յատուկ չափաբերական ունենալու խնդիրը.

9. Համագումարի կազմակերպութիւնը համաձայն Վեհափառ Հայրապետի 1914 թ. դեկտ. 28-ի ս. Կոնգակի Դ-րդ կէտի: Վերոյիշեալ հարցերի նկատմամբ կայացան հետևեալ որոշումները՝

1. «Սկզբունքով ընդունելով, որ ցանկալի է իւրաքանչիւր գիւղում ընդհանուր կաթսայ ունենալ և կերակուր տալ գաղթականներին, բայց ուշադրութեան առնելով տեղական պայմանները, դժուարութիւններն ու առաջանալիք թիւրիմացութիւններն, ժողովը յարմար համարեց տալ իւրաքանչիւր շնչին 2 ֆունտ թխած հաց և ուր այդ անհար կը լինի, ալիւր շնչին $1\frac{1}{2}$ ֆունտ: Իսկ ապագայում եթէ թուերը, պայմաններն ու ծախքերի քանակը թոյլ տան՝ շաբաթը մի կամ երկու անգամ տալ նաև

տաք կերակուր: Քաղաքներում տալ զրամ մինչև 2 շունչը՝ շնչին 15 կոպ., մինչև 5 շունչը՝ շնչին 10 կոպ., իսկ 5-ից բարձր 8 կոպ.:

2. Ժողովն ընդունելով՝ որ անմիջապէս հարկաւոր է կազմուած բլանկներով վիճակագրական տեղեկութիւններ հաւաքել, որոշեց այդ գործի կազմակերպութիւնը յանձնարարել Տ. Տ. Խորէն, Բագրատ, Մատթէոս եպիսկոպոսներին և Տ. Բաբգէն վարդապետին:

Միաժամանակ ժողովը ցանկալի համարեց, որ վիճակագրութիւնը սկսուի ամեն տեղ միևնոյն օրը և աշխատել, որ նշանակեալ օրը տեղերում լինեն թէ վիճակագրողները և թէ թերթերը:

3. Ժողովը ցանկալի համարեց, որ տեղերում շրջիկների և տեղական եղբայրական Օգնութեան Հոգաբարձութեանց միջոցով կազմուին ցուցակներ, թէ ո՞ր ընտանիքների ի՞նչ անհրաժեշտ է տալ: Այլ և ժողովը ցանկալի համարեց հագուստների և անկողիներն պահեստներ ունենալ ս. էջմիածնում և Երևանում, պատրաստել տալով որոշ քանակութեամբ հագուստներ, անկողին, գուլբա, չստեր և այլն:

4. Ժողովն ուշադրութեան առնելով այն հանգամանքը, որ գաղթականների մէջ հիւանդներ շատ կան, ցանկալի համարեց ունենալ շրջիկ բժիշկներ և ֆելդշերներ, ուստի և պարտաւորութիւն դրեց կարգադիր Յանձնաժողովի վրայ լրագրական յայտարարութեամբ բժիշկներ և ֆելդշերներ հրաւիրել:

5. Ժողովը ցանկալի համարեց, որպէս փորձ, որոշ տեղերում բաղնիքներ պատրաստել. անկախ սրանից յարմար և անհրաժեշտ համարուեց իւրաքանչիւր շնչին տալ ամսական $\frac{1}{4}$ ֆունտ սապոն:

6. Ժողովն ի նկատի առնելով, որ Երևանում բացուած է որբանոց, որ Նախիջևանում եղած որբերն էլ պատուաւարուած են այնտեղ, ցանկալի համարուեց, որ նման որբանոց ևս բացուի ս. էջմիածնում և այլ կենդրոնական տեղերում և որ բոլոր որբանոցները կապ պահպանեն որ-

պէսզի որդեկորոյս ծնողները հեշտութեամբ կարողանան գտնել իրենց զաւակներին: Իրաւունք տալ որքանոցի վարչութեանը փոքրահասակ որբերին յանձնել ի պահպանութիւն վստահելի ընտանիքներին այն պայմանով, որ երբ Վարչութիւնը պահանջէ նրանցից անմիջապէս վերադարձնեն:

Ժողովը ցանկալի համարեց, որ եղբայրական Օգնութեան Յանձնաժողովները տեղական ուսուցիչներին յատուկ մարմին կազմեն, որոնց վրայ պարտականութիւն դնեն հոգալու որբերի կրթութեան և դաստիարակութեան մասին:

Միաժամանակ ժողովը հարկաւոր համարեց շրջաբերականներով պարտաւորեցնել գիւղական ուսուցիչներին պարապմունքներ կազմակերպել գիւղերում ապաստանած գաղթականների երեխաների համար:

7. Ժողովը ցանկալի համարեց, որ գաղթականների ծնուածներին, մեռածների և պսակուողների մասին հարկաւոր արձանագրութիւնները մտցնեն տեղական քահանաներն այն ընդհանուր մատեաններին մէջ, որոնք հոգևոր իշխանութեան կողմից տրուած են ամեն մի եկեղեցու, ցանկալի համարուեց նաեւ, որ ամեն մի գիւղի եկեղեցու անունով տրուեն առանձին փոքրիկ մատեաններ, որոնց մէջ արձանագրուեն միմիայն նոյն գիւղում ապաստանած գաղթականների ծնունդը:

8. Ժողովն որոշեց համագումարն անպատճառ կազմակերպել համաձայն Նորին Վեմալիառութեան 1914 թ. դեկտ. 28-ի սրբատառ Կոնդակի Դ-րդ կէտի, որպէսզի հնարաւոր լինի լուծումն տալ գաղթականների վերաբերեալ մի շարք այլ և այլ խնդիրների, ներկայութեամբ գլխաւոր տեղերի Յանձնաժողովներին ներկայացուցիչներին:

Այս որոշումները վաւերացրել են՝ նախագահ ժողովի՝ Նփրեմ Եպիսկոպոս, անդամներ՝ Բագրատ Եպիսկոպոս, Բարդէն և Վրթանէս վարդապետներ, Գրիգոր Տէր Խաչատրեան, Սմբատ Խաչատրեան, Մկրտիչ Մուսինեան և անդամ-քարտուղար՝ Խորէն Եպիսկոպոս:

Բարգէն վարդապետ

(Շարունակելի)